

PAPER DETAILS

TITLE: SUAT DERVİS'İN 'AKSARAY'DAN BİR PERİHAN' ADLI ROMANINA DAİR BAZI
TESPİTLER

AUTHORS: Ayfer YILMAZ

PAGES: 903-926

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/386005>

SUAT DERVİŞ'İN 'AKSARAY'DAN BİR PERİHAN' ADLI ROMANINA DAİR BAZI TESPİTLER

Ayfer YILMAZ¹

Atıf/©: Yılmaz, Ayfer. (2017). Suat Derviş'in Aksaray'dan Bir Perihan' Adlı Romanına Dair Bazı Tespitler, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017, ss. 903-926

Özet: Türk edebiyatının üzerinde fazla çalışılmayan kadın yazarlarından olan Suat Derviş, son dönemlerde tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Özellikle Fosforlu Cevriye ve Ankara Mahpusu adlı romanları ile bilinen Suat Derviş, özellikle 1940'lardan sonra yazdıkları ile Türk edebiyatında eleştirel gerçekçi romanın temsilcileri arasında sayılmaktadır. Bu çalışmamızda Suat Derviş'in Aksaray'dan Bir Perihan adlı romanı tahkiye unsurları bakımından değerlendirilmiştir. Türk toplumunun 1850-1950 yılları arasında yaşadığı değişim ve dönüşümü üç aslı roman kişisi üzerinden ele alan Suat Derviş, böylece tarihî dönemlerin birey üzerindeki tesirlerini de ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suat Derviş, toplumcu gerçekçilik, toplumsal değişim, aristokrasi, burjuvazi.

Some Findings About Suat Derviş's Novel is Called "A Perihan From Aksaray"

Citation/©: Yılmaz, Ayfer. (2017). Some Findings About Suat Derviş's Novel is Called "A Perihan From Aksaray" Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 10, Issue 2, December 2017, pp. 903-926

Abstract: Suat Derviş, who is a woman writer who is not over-worked on Turkish literature, has recently begun to come to the agenda again. Especially Suat Derviş, known for his novels, Fosforlu Cevriye and Ankara Mahpusu, are among the representatives of critically realistic novels in Turkish literature, especially after 1940s. In this study, Suat Derviş's novel called Perihan from Aksaray was evaluated in terms of the elements of the defense. Suat Derviş, who deals with the change and transformation of the Turkish society between 1850-1950 in three main novels, reveals the effects of the historical periods on the individual.

Keywords: Suat Derviş, socialist realism, social change, aristocracy, bourgeoisie.

Makale Geliş Tarihi: 07.09.2017/ Makale Kabul Tarihi: 10.16.2017

¹ Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ayilmaz@gazi.edu.tr

I. GİRİŞ

A. Suat Derviş ve Sanatına Kısa Bir Bakış

Asıl adı Hatice Saadet Derviş olan Suat Derviş, Türk edebiyatının adı son zamanlarda tekrar gündeme gelen yazarlarından biridir. Osmanlı aristokrasisi içinde doğmuş ve iyi bir eğitim almıştır. Son eşi ile birlikte verdiği siyasi mücadele sebebiyle büyük güçlükler yaşamış ve hayatını zorluklar içinde noktalamıştır.

Suat Derviş’le alakalı olarak, Bilkent Üniversitesi’nde Çimen Günay, tarafından *Toplumcu Gerçekçi Türk Edebiyatında Suat Derviş*, adlı bir Yüksek Lisans Tezi yapılmıştır².

İlklerin ismi olan Suat Derviş, “*Türkiye’nin ilk kadın gazetecisi, Devrimci Kadınlar Birliği’nin kurucusu, Türkiye’de ilk basın sendikasının beş kurucusundan biri ve ilk başkanı, gazetede ilk kez bir kadın sayfası oluşturan gazeteci, Fransa’da basılan ilk Türk romanının yazarı, eserleri on sekiz yabancı dile çevrilip yayınlanarak uluslararası ölçekte tanınmayı başaran az sayıdaki yazarlarımızdandır*” (Karaca, 2006:296).

1905 yılında İstanbul’da dünyaya gelen sanatçının babası tıp doktoru İsmail Derviş, annesi Hesna Hanım’dır³ (Günçikan, 1995:12). Özel eğitim gören sanatçı, Fransızca ve Almanca öğrenmiştir. Berlin Konservatuari’nin ardından bir müddet Edebiyat Fakültesi’ne devam etmiştir. Yurda döndükten sonra *Son Posta*, *Cumhuriyet*, *Tan*, *Haber*, *Son Telgraf* gibi gazetelerde röportajları ve romanları tefrika edilmiştir (Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2001:784). Gazetecilik ve yazarlık faaliyetlerini bir arada yürüten Suat Derviş, siyasi sebeplerden dolayı 1953-1963 yılları arasında yurt dışında yaşamış, yurda döndükten sonra da sıkıntılı günler geçirmiştir. Sanatçı, 1972 yılında hayata veda etmiştir (Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2001:784).

Nazım Hikmet’in ‘Gölgesi’ adlı şiirinde, “*Ağlasa da gizliyor gözlerinin yaşını; Bir kere eğemedim bu kadının başını*” (Nazım Hikmet, 2014:1966) şeklinde

² Bkz. Çimen Günay, *Toplumcu Gerçekçi Türk Edebiyatında Suat Derviş’in Yeri*, Türk Edebiyatı Bölümü Bilkent, Ankara Haziran 2001. (<http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0001683.pdf> , erişim tarihi: 05.09.2017).

³ Suat Derviş çocukluk yıllarını anlattığı ve Rasih Nuri İleri tarafından derlenen “Yakın tarihimizden Portreler: Suat Derviş-Saadet Baraner” adlı yazıda, ailesinden büyük bir sevgi ile bahsetmekte, mutlu bir çocukluk geçirdiğini ifade etmektedir. (Bkz. Rasih Nuri İleri, “Yakın tarihimizden Portreler: Suat Derviş-Saadet Baraner”, Tarih ve Toplum, Mayıs 1986, S. 29, s. 21.

bahsettiği Suat Derviş, Berat Günçikan'ın ifadesiyle; “Çevresindekilerin pek görmeye alışkın olmadığı bir kadındı (...) Kültürlüydü, görgülüydü. Sosyalizme inanıyordu ama, aynı zamanda bir aristokrat, bir Osmanlı hanımefendisi(...)”dır (Günçikan, 1995:24).

Sanat anlayışını ifade ederken, kendisini natüralist değil, realist bir yazar olarak değerlendiren ve “gazeteciliğe başladıktan sonra memleketimi ve insanlarımı tanıdım” (A. Köklügiller ve İ.Minnetoğlu'dan alıntılanan Parker ve Toska, 1997:17) diyen Suat Derviş yazarlığı hakkında, “Mevzularımı evvelden seçmem, onlar kendileri bana gelirler... hayatta rastladığım hadiseler veya tipler üzerinde etki yaratır ve bana üzerine eğilmemiz lazım gelen bir mesele veya davayı hatırlatır. Sonra ben o eseri işlemeğe başlarım... ben natüralist bir muharrir değil realist bir yazarım. Ve her mevzuu, hayattan aldığım gibi yani bir fotoğraf makinesi gibi aksettirmem, onu bütün buutlarıyla, nedenleriyle birlikte göstermek isterim. Benim tiplerim oldukları gibi değil... malzeme gibi kullandığım birçok tipten kompoze edilmiş kişilerdir...” (A.Köklügiller ve İ.Minnetoğlu'dan alıntılanan Parker ve Toska, 1997:16-17).demektedir.

Türk romanında, yaşanan sosyal değişimleri ortaya koymak bakımından mekâna vurgu yapan *Kiralık Konak*, *Fatih-Harbiye*, *Ayaşlı ve Kiracıları* adlı romanları çağrıştıran eserlerden biri de, Osmanlı Devleti'nin yıkılış günlerinden 1950'lerin sonlarına kadarki süreci yine bir mekân adıyla anlatan *Aksaray'dan Bir Perihan*'dır.

İlk olarak 17 Aralık 1962- 22 Şubat 1963 tarihleri arasında *Gece Postası* adlı gazetede tefrika edilen ve ardından 1997'de Oğlak Yayınları'nca Zehra Toska tarafından yayıma hazırlanan *Aksaray'dan Bir Perihan*⁴, son olarak İthaki Yayınları'nca Arzu Sarı tarafından hazırlanan yeni bir baskısıyla okuyucuyla buluşmuştur⁵.

Aksaray'dan Bir Perihan, “(...) bir İstanbul romancısı olarak tanınan Derviş'in köye uzandığı tek roman olmasının yanı sıra, kentli ve köylü arasındaki ayrımları kaldırarak, yaşanan sorunları insanların “bencilliğine” bağlayan bir yorum getirdiği için de, Derviş'in yapıtları arasında ayrı bir yere sahiptir” (Günay, 2001:72).

⁴ Erol Köroğlu, Sunuş Yazısı, *Aksaray'dan Bir Perihan*, İthaki Yayınları, İstanbul 2014, s. 5.

⁵ Suat Derviş, *Aksaray'dan Bir Perihan*, İthaki Yayınları, İstanbul 2014. Romandan alıntılar bu baskıya aittir.

Ömer Türkeş, *Aksaray'dan Bir Perihan* adlı roman hakkında şu tespitte bulunur:

“Bütün roman boyunca eski ve yeni arasındaki bir çatışmaya şahit oluyoruz. Burada yazarın biraz şematikleştiği, eski aristokratları ve köylüleri bir dayanışma, sevgi ilişkileri içinde tasvir ederken, burjuva sınıfına karşı öfkesini gizlemediği görülüyor. Ancak, anlatının Türk romanında yapılan en edebi toplumsal eleştirilerden biri olması, yazarın dilindeki titizliği, Osmanlıca'nın şiirselliğini çok iyi kullanışı gibi estetik ölçütler, tiplerdeki indirgemeciliği kurtarıyor” (<http://www.insanokur.org/aksaraydan-bir-perihan-suat-dervis/>, erişim tarihi: 29.08.2017).

Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı yıllarda ortadan kalkmakta olan aristokrat sınıfın yerine Cumhuriyet döneminde oluşmaya başlayan burjuvazi sınıfının anlatıldığı romanda, Dr. Şenol Aktürk'e göre üzerinde durulan esas mesele, “(...) toplumun dönüşümü içerisinde çatışan zihniyetler ve hayat tarzları”dır. Böylece, “(...) bu romanda toplumcu gerçekçi romanda rastlanan sınıf çatışması, üretim ilişkileri, ezen ezilen kavgası gibi meselelerin hiçbirinin gündeme gelmediği ortadadır” (Aktürk, 2012:23). Bundan dolayı da Aktürk, *Aksaray'dan Bir Perihan*'ın “toplumcu gerçekçi” bir roman sayılamayacağını belirtir⁶ (Aktürk, 2012:23). İnci Enginün de Suat Derviş'in eserlerinde “gerçekçilik ile masala has hususlar”ın (Enginün, 2001:289) karışık olduğunu belirtir.

Suat Derviş'in ‘Beni mi?’ adlı eseri münasebetiyle yazdığı “*Beni mi? Suat Derviş Hanım*” adlı yazıda Ahmet Haşim şunları söyler:

“*Suat Derviş Hanım'ın bir tavus kuyruğu gibi rengârenk nesri, tahkiye nesri olmadığı için hikâye kariini biraz yoruyor. Bu besteli nesir âdeta “şür” olamamaktan*

⁶. Şenol Aktürk'ün bu konudaki tespitleri şöyle devam eder: “‘Aksaray'dan Bir Perihan’ da yazar, 1950 sonrası toplumsal dönüşümü, kapitalist ekonomik düzenin eleştirisi bağlamında yansıtmaya çalışır. ‘Olumlu tip’e göndermeler yapılması, aristokrat değerlerin eleştirilmesi ve kapitalist mülkiyetin olumsuz olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Ancak ‘olumlu tip’lerin praksise dönük devrimci eylemlerine yine rastlayamayız. Romanda ortaya konulan kahramanların maceraları eleştirel gerçekçi bir tutum haricinde değerlendirilmez. Dolayısıyla eserin ‘toplumcu gerçekçi’ roman geleneğinin bir örneği olduğunu söyleyemeyiz.” (Bkz., Şenol Aktürk, a.g.m., s. 29).

mahzundur... Şiirin bütün parlak madenleri, henüz nazım haline gelmemiş olan bu müzab lisanda külçe halinde yüzüyor. Halbuki nesrin kendisine mahsus kaideleri var ki şiirinkinden büsbütün başkadır. Onun için şairâne bir nesrin, bilhassa hikâyede, iyi bir nesir olamayacağı câ-yı sualdî" (Ahmet Haşim, 1991:289).

B. Romanın Özeti

İstanbul'da aristokrat bir ailenin tek evladı olarak dünyaya gelen Nuri, ailesinin yetiştirme tarzı ve kişilik özellikleri gereği sessiz, sakın, etrafa uyum sağlamak için elinden geleni yapmaya çalışan biridir. Evde aldığı terbiye ile gittiği okuldaki diğer çocukların terbiyesindeki farklılığı iki ayrı davranış tarzı geliştirerek, kişiliğinde ilk bölünmeyi yaşar. Böylece evde kibar bir konak çocuğu iken, sokakta aile terbiyesini yeterince almamış çocuklara ayak uydurabilen, onlar gibi konuşan, onlar gibi davranan bir genç olmuştur. Okul yıllarından başlayarak kendisi gibi olamamak, giderek onda kalıcı bir kişilik özelliği olarak varlığını sürdürür.

Nuri, çalıştığı işyerinde tanıştığı Perihan ile evlenmiş ve ondan dört çocuğu olmuştur. Bu evliliğin ilk günlerinden itibaren hayatının akışı Perihan'ın kontrolüne geçmiştir. Perihan önce gelin geldiği bu eski evdeki eşyaları değiştirmiştir. Nuri içten içe rıza göstermese de sesini çıkartamaz. Perihan, daha sonra Nuri'nin bekâr teyzesi Pakize'nin evdeki varlığını bahane ederek, ailesinin oturduğu Aksaray'da bir apartman dairesine taşınmak ister. Nuri kendisinden başka kimsesi olmayan teyzesini yalnız bırakmak pahasına bunu da kabul eder. Hatta evden ayrılırken, karısının o evden istediği eşyaları alarak baba evini boşaltmasına da sesini çıkartmaz. Sonrasında Ankara'ya tayin isteyerek farklı bir çevrede yaşamak isteyen karısının isteğine uyarak, çocukluğunun, gençliğinin geçtiği İstanbul'dan ayrılıp Ankara'ya yerleşmeyi kabul eder. Ve bu yeni hayatında, yine karısı Perihan'ın isteği ve yönlendirmesiyle gayri kanuni işlere bulaşarak servet sahibi olmaya başlar.

Öte yandan, ailenin dadısı olan cariye Gülter, hürriyetini kazandıktan sonra köyüne dönüp orada evlenmiş, savaş ve yokluk yıllarında altı çocuk dünyaya getirmiş ancak hepsini toprağa vermiştir. Kocasını da kaybettikten sonra yalnız kalan yaşlı kadın, hayatının son yıllarını geçirmek için Nuri'nin yanına gelir. Ancak ondan beklediği yakınlığı ve kabulü göremeyince köyüne döner.

Hayatını tek başına sürdürür ve öldüğünde komşularının yardımı ile defnedilir.

II. ROMANDAKİ TEMEL KİŞİLER

Aksaray'dan Bir Perihan adlı romanda, toplumun üç kesiminden üç kişinin çocukluğu, almış oldukları eğitim ve terbiye, değişen toplumsal yaşam karşısında takındıkları tavır ele alınmıştır. Romanın ana erkek karakteri olan Nuri, Türk toplumunun değişim sürecinde, eski ile yeni arasında sıkışmış, yeni toplumsal düzene ayak uydurmak için kişiliğinden ödün veren biridir. Gülter ise, Osmanlı aristokrasisi içinde “köle”, yani çalışan-emekçi olarak yer alan ve içine giremediği yeni yaşam düzenini şaşkınlıkla izleyen yaşlı bir kadındır. Romana adını veren Perihan ise, değişen toplum düzenini kurgulayan ve bundan istifade eden kesimin temsilcisi olarak karşımıza çıkar. Roman kişileri hakkında, “*Benim tiplerim oldukları gibi değil, malzeme gibi kullandığım birçok tipten kompoze edilmiş kişilerdir...*” (Karaca, 2006:298) diyen Suat Derviş’in *Aksaray'dan Bir Perihan* adlı romanındaki Nuri ile onun teyzesi Pakize, yazarın kendisinin ait olduğu toplumsal sınıfı temsil etmektedir.

Nuri, yaşadıklarından memnun olmamasına rağmen, buna itiraz edecek kadar güçlü ve kararlı değildir. Bu bakımdan halk hikâyelerimizden *Hançerli Hikâye-i Garibesi*’ndeki Süleyman Bey ile Tanzimat dönemi romanlarından *Namık Kemal’in İntibah*’ındaki Ali Bey’e benzediğini söylemek yanlış olmaz. Ayrıca, Nahit Sırrı Örik’in Ankara’yı anlattığı *Tersine Giden Yol* adlı romanındaki Cezmi’yi de anımsatmaktadır. Bir farkla ki *Tersine Giden Yol* adlı romandaki erkek karakter, cumhuriyetin başkenti Ankara’daki yaşama ayak uyduramamış ve sonu felakete varan bir çizgide hayatını sürdürmüştür. *Aksaray’da Bir Perihan* aldı romandaki Nuri, Ankara’da yapılanmakta olan yeni bürokratik sistem içinde giderek maddi yönden zenginleşirken, ahlaki yönden fakirleşmektedir.

Osmanlı Devleti’nin son yıllarından, 1950’lere kadar devam eden bir süreci, geniş bir zaman dilimini kapsayan bu küçük romanda bir yandan Paşa torunu olan Nuri’nin yaşamı anlatılırken bir yandan da onun yetiştiği evde teyzesinin dadısı Gülter’in yaşam öyküsü anlatılır. Gelenegi temsil eden Gülter’in karşısına yeni dünya düzenine ayak uydurmak konusunda hayli başarılı olan Perihan çıkarılmıştır. Böylece iki farklı zihniyeti temsil eden iki farklı kadın söz konusu edilir.

A. Nuri

Birbirine bağlı bir çiftin çocuğu olarak dünyaya gelen Nuri, düzenli ve saygın bireyler arasında yetişmiştir. Hukukçu olan babası, babasından kalan arazileri yanlarında çalışanlara bağışlamış, kölelerini de azat etmiş, bireyin hayatını kendi emeği ile kazanması gerektiğine inanan biridir.

İşyerine gelen dadısı Gülter'i evine götürmesi gerektiğinin farkında olan Nuri, karısı Perihan'ın kabul etmemesi üzerine yaşlı kadını bir otele yerleştirir. Nuri tüm yaşamı boyunca kendisi olamamış, istek ve prensiplerini ortaya koyamamış silik bir karakterdir. Aksaraylı Perihan'la yapmış olduğu evlilikten sonra hayatı tamamen bambaşka bir yönde ilerleyen Nuri, romanın sonuna kadar, bir “*irade zaafı*”⁷ (Derviş, 2014:33) içinde yaşamaya devam etmiştir. Esasında bu onun için yeni bir davranış biçimi de değildir.

Eski bir ailenin son ferdi olan Nuri, aristokrat bir aileden gelmesine rağmen, farklı bir muhitte yetişmiştir. Diğer kibar ailelerinin çocukları gibi Galatasaray Lisesi yerine mahalle mektebine devam etmiş, bu iki farklı muhit arasında kişiliği de ikiye bölünmüş, giderek, pasif yönü hayatını tamamen kaplamıştır.

“... işin esasında o bir egoistti. Büyük bir büyük bir egoist ve bilhassa büyük bir tembel. Her ne pahasına olursa olsun o rahat ve sükûnu her şeyin üstünde tutuyor, hele kendi huzurunu her ne pahasına olursa olsun kaybetmek istemiyordu. Mücadeleden nefret ediyordu. İşte, senelerdir bunun için hislerini, fikirlerini susturmuştu, etrafındakilerle mücadele haline girmek için bunu yapıyordu. Sükûnetini kaçırarak her çarpışmadan korkuyordu.” (s. 94).

Kendisini uysal, kanaatkâr bir kadın olarak göstererek Nuri'yi evlenmeye ikna eden Perihan ise giderek ondan daha çok şikâyet etmeye başlar.

“Nuri'nin bütün harekâtı, Nuri kocası olduktan sonra ona şayan-ı kabul görünmemeye başladı. Uysal bir insan oluşu, cömertliği, bilhassa cömertliği hiç hoşuna gitmiyordu. Menfaatlerine karşı gösterdiği lakaydı,

⁷ Suat Derviş, Aksaray'dan Bir Perihan, İthaki Yayınları, İstanbul 2014. Romandan yapılan alıntılarda sadece sayfa numarası (s.) şeklinde belirtilmiştir.

kimseden fenalık beklemeyişi, herkese karşı gösterdiği azami emniyet, her şeyi biraz da oluruna bırakışı sinirine dokunuyordu.” (s. 49).

Nuri’yi kendi arzusuna göre yeniden şekillendirmeye başlayan Perihan, önce kendisi için bir yatak odası takımı aldırır. Nuri bu yeni takımdan hoşlanmasa da sesini çıkartmaz. Karısının bu muhitten rahatsız olduğunun farkında olan Nuri, Perihan’ın hırçın ve kaba davranışlarına, görgüsüzlüklerine rağmen, ona karşı şefkat ve acıma duygusuyla yaklaşmaktan kendisini alamaz.

Giderek dostlarından, hatta tek akrabası olan ve aynı evde büyüdüğü teyzesi Pakize’den de uzaklaşmaya başlayan Nuri, giderek farklı bir kişiliğe bürünmektedir:

“Kalbinize ve başınıza kök salmış bir içtihadı söküp atmak hemen kabil olmazdı. Nuri evvela bu fikir ve içtihatlarından hiç bahsetmemekle işe başladı. Zaten arkadaş muhitinden uzaktı ve hiçbir faaliyeti kalmamıştı, susmak devrinden sonra onları unutmaya başladığını hayretle tespit etti, bu devirden sonra inkâr devrine girmek daha kolay oldu. Fakat Nuri bu inkârda hiçbir zaman samimi olamadı. Fakat buna rağmen yavaş yavaş para ve kâr getirmeyen her nevi maddi ve manevi kıymetlerden sıyrıldı.

“İnanılmaz bir oportünizmin sayesinde, hayatta karısının istediği istikamette ilerlemeye başladı. Perihan eserinden oldukça memnundu, ama ona yüz vermedi. Nuri’nin kendinden memnun olup ilerlediği yerde durmasından korkuyordu.” (s. 60).

Romanın başında bir otele yerleştirdiği dadısı Gülter, ona haber vermeden otelden ayrılır. Yaşlı kadını evinde misafir etmeyerek kırdığının farkında olan Nuri, kısa zamanda ondan kurtulduğu için içinde bir rahatlama duymaktan kendisini alamaz. Yaşlı kadın böylece onu, karısı Perihan’la tartışma tehlikesinden kurtarmıştır.

Tam da o günlerde kendisine kaçakçılık yapmayı teklif eden Hale’nin bu önerisine ilk etapta karşı çıkan Nuri’yi Hale şu sözlerle eleştirir:

*“-Anlaşıldı, sen hâlâ eski bir ailenin tembel çocuğusun.
Babalarından kalan mirasla yaşamaya alışmış insanlar...
Fakat oğlum, paşa baban sana on para bile bırakmamış,
aç gözünü de herkes gibi para kazan.” (s. 30-31).*

Nuri'nin ilaç kaçakçılığı yaptıktan sonra, piyasada ilaç sıkıntısı yaşanması, maddi durumu kötü olanların karaborsada ilaç bulmak için çektikleri sıkıntılar, hele evlerine gelen yardımcının kızının babasına ilaç alabilmek için gayri ahlâki yollardan para kazanmak durumunda kalması, Nuri için kısa süreli bir vicdan azabına sebep olur.

*“(...) Kendisini karaborsada satılan ilaçların fiyatından
mesul tutmak gülünç bir vehimdi! Küçük bir koliden bütün
karaborsaya yetiyecek ilaç çıkmazdı ya! Kimbilir daha
nice nice insan aynı işi yapıyordu. Şüphesiz bir işin daha
yüzlerce mesulü vardı. Başta yanlış işler görerek
memleketi ilaçtan mahrum eden acemi idareciler ve onların
yarattığı bu boğucu hava içinde bu darlıklardan istifade
etmesini bilenler geliyordu...” (s. 123-124).*

Babasıyla kendisini mukayese eden Nuri, yaptıklarından dolayı kendisini pek fazla suçlu hissetmemeye başlamıştır:

*“... Paranız varsa, eğer ebeveyniniz size kâfi derecede
para bırakmışsa, eğer köylüleriniz topraklarınızda
hayvanlar gibi çalışıyorsa, siz hiçbir zaman kendinizi
küçük düşürecek fiiller işlemezsiniz.” (s. 126).*

Oysa babası asıl bu durumu, yani arazilerinde insanları ölümüne çalıştırarak servet sahibi olmayı, feodalizmi utanılacak bir durum olarak görmüş ve topraklarını köylülere vermiştir.

Romanın son sayfalarında karısı Perihan'ın çok istediği evin temeli atılmaktadır. Ancak Nuri bu durumdan da hiç memnun değildir. Nuri, şeref ve itibar olarak ailesinin kendisine öğretmiş olduğu tüm manevi değerleri bu evin temeline gömdüğünü düşünmektedir.

*“... Annesiyle babası ona ne toprak ne ev ne de şahsi bir
mülk bırakmışlardı, ona bambaşka bir zenginlik
bırakmışlardı, ama Nuri bunun kıymetini takdir edememiş,*

onu bir gün evlatlarına miras bırakabilmek için muhafaza edememişti.” (s. 150).

Evlerinin temelini atıldığı gün, bir grup gencin yaptığı gösterinin ortasında kalmaları, “Hürriyet” diye bağırarak gençler arasına kendi oğullarının da katılması, hem toplumun yeni düzen karşısında gösterdiği tepkiyi, hem de haksız yere servet sahibi olanların o serveti rahatça kullanamayacak olmalarına işaretler.

B. Gülder

Pakize’nin dadısı. Hayatının son dönemlerinde, yalnız ve yaşlı bir kadın olduğu zaman, çocukları gibi gördüğü Pakize ile Nuri’nin yanında yaşamayı hayal etmiş, bundan dolayı da geleceğini emniyette hissetmiştir. Kocasının ölümünden sonra da yanlarında kalmak için Nuri’nin Ankara’daki evine gitmek üzere köyünden ayrılır. İşyerinde ziyaret ettiği Nuri, karısı Perihan’ın yaşlı kadını evine kabul etmemesi üzerine onu bir otele yerleştirmek zorunda kalır. Gülder bu durumu yadırgar. Eskiden Nuri’nin annesinin evinde kendisi için daima bir yer bulunmakta, onun bir otelde kalması kimsenin aklına gelmemektedir. Gülder Ankara’ya Nuri’nin yanına gelmekle büyük bir hata yaptığını anlar. Altı çocuk dünyaya getirmiş olan yaşlı kadın, şimdi tek başına kalmış olmaktan, yalnızlıktan, dadılığını yaptığı Nuri’nin ilgisizliğinden dolayı büyük üzüntü duymaktadır.

Henüz yedi yaşındayken teyzesinin kocası tarafından İstanbul’da bir paşa konağına satılan Gülder, ilk getirildiği bu evde çok sıkıntılar çeker. Öncelikle gezmeye geldiğini sandığı bu evde halayık olarak çalışacağını öğrendiğinde büyük şaşkınlık yaşar. Sonrasında kuralları oldukça katı olan bu evin düzenine, aşırı yorucu disiplinine ayak uyduramaz ve evin hanımı tarafından köle pazarına tekrar satılmak üzere gönderilir. Nuri ile Pakize’nin evi, Gülder’in geldiği ikinci evdir. Kendisi de azatlı bir köle olan Canan Hanım’ın kızı Nadide, Gülder için bir arkadaş olur. Daha sonra Pakize’nin dünyaya gelmesi üzerine Gülder bu yeni bebeğin bakımını üstlenir.

Evin sahibi Kadri Bey’in Sultan Abdülhamit tarafından Yemen’e sürgün olarak gönderilmesinin ardından, genç bir kız olan Nadide, kız arkadaşının ağabeyi Cemal Bey’le evlenir. Nadide’nin annesi Canan Hanım, küçük kızı Pakize ile dadısı Gülder’i Nadide’nin yanına Moda’daki eve gönderdikten sonra kendisi de kocasının yanına, Yemen’e gider. Kısa süre sonra her

ikisinin de ölüm haberleri peş peşe gelir. Artık Pakize ile Gülter'in Nadide'den başka kimseleri yoktur.

Ancak burada da huzurları kısa sürede bozulur. Devlet, Nuri'nin babası Cemal Bey'in Genç Türkler lehine çalışmasından şüphelenmektedir.

“(...) Cemal Bey'in Genç Türkler'den olmasından şüphe ediliyordu. Ecnebi memleketinden gelmemiş miydi? Tahsilini Paris'te yapmış değil miydi? 'Genç Türkler'in şefleri bu gizli teşkilatı Paris'ten idare etmiyor muydu? Fazla olarak da Cemal Bey sürgün edilmiş olan bir politik mahkûmun kızı ile evlenmek küstahlığında bulunmuştu. Bütün bu şeyler onun aleyhine kâfi delillerdi.” (s. 74).

Nadide, bir müddet sonra evdeki tüm esirlere hürriyetlerini iade eder. Pakize henüz üç yaşındayken Kanun-ı Esasi ilan edilir. Ve esaretin resmen kaldırılması ile Gülter'in yakınları da İstanbul'a onu aramaya gelirler. Nadide'nin yanında kalmak isteyen Gülter, önce amcasıyla köye gitmek istemez. Ancak Nadide de Cemal Bey de onun doğduğu köyü ziyaret etmesi gerektiğini söyleyerek Gülter'i köye gönderirler. Misafir olarak geldiği bu köyde köklerini tanıma imkânı bulan genç kız çok mutludur. Köyün saygı duyduğu kimselerden olan Hurşit Ağa'nın evlenme teklifini kabul ederek köye yerleşir.

Evliliği, savaş yıllarının sıkıntıları içinde geçen Gülter, bu yokluk ve yoksulluk yıllarında altı evladını toprağa vermiş, acılı bir annedir. I. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Milli Mücadele yıllarında da cephede görev almıştır. Savaş sırasında köyünü, evini terk etmek zorunda kalan Gülter, savaşın sona ermesi ile köyüne gelir. Cepheden dönen kocası ile yeniden çiftçilik günlerine döner. Kocasının ölümüne kadar köyünde çiftçilikle uğraşan Gülter, kocasının ölümünden sonra, vaktiyle ailesinin yanında çalıştığı ve kendi ailesi gibi gördüğü Nuri'nin yanına gitmiş ve ondan beklediği ilgiyi göremeyince köyüne dönerek kalan ömrünü komşularının desteği ile geçirmiştir. Komşusu olan Melek ile Demir onun son günlerinde yanında olan genç bir çifttir. Onlar geleceğe dair ümidin de temsilcileridir. Yaşlı kadın onların desteği ile son günlerini nispeten mutlu geçirmiş ve onların yanında hayata gözlerini yummuştur.

Onun mezarının kazıldığı zamanlarda Aksaraylı Perihan'ın evinin temeli kazılmaktadır.

C. Perihan

Nuri'nin Aksaraylı olan karısı Perihan, sıfırdan başladığı hayatını Ankara sosyetesine girmeye ve servet sahibi olmaya adanmıştır. Romanın adından da anlaşılacağı üzere İstanbul'un Aksaray semtinde doğup büyümüş, kıt kanaat geçinen bir ailenin dört kızından biridir.

Eserin ilk sayfalarında kocası Nuri'yle on dokuz yıl önce tanıştıkları zaman, bu denli *“kendinden emin”*, *“Sesinde bu mütehakim âhenk ve bakışlarında böyle kuru bir mana”* olmayan” (s. 32) bir kadındır. Aynı sigorta şirketinde çalışmakta olduğu Nuri ile tanıştıktan sonra, Perihan, onu elde edebilmek için kendisini tamamen farklı gösterecek bir davranış tarzı geliştirmiştir.

“Kendisini Nuri'ye verdikten sonra tatlı ve munis bir maşuka olarak görünen Perihan'ın samimiyetinden Nuri hiç şüphe etmemişti. Nuri'nin karşısında muti, hiçbir arzu ve iradesi olmayan bir kızcağız gibi görünüyordu.” (s. 43).

Nuri'nin aksine olarak, birbirine saygısı ve sevgisi olmayan bir aile ortamında yetişmiştir. Karısına ve çocuklarına zaman zaman dayak atan, metresleri olan, öfkeli bir baba ile evini ve çocuklarını boş vermiş bir annenin dört kızı da kendi başlarına buyruk birer hayat yaşamaktadır.

Henüz genç bir kızken, Nuri ile ilk konuşmaları sırasında, Nişantaşı'ndaki akrabasını ziyarete gittiğini söylemiş, ailesinin Aksaray'da ikamet etmesini *“Kendisince küçüklük”* (s. 40) işareti olarak düşündüğünden, yangından önce sahip oldukları konağı terk edemeyişlerine bağlamıştır. Çünkü Aksaray, *“modası geçmiş esnaflar semti”*dir (s. 40).

“Başlangıçta Perihan, Nuri'nin kendisine eve kadar refakat etmek teklifini şiddetle reddetmişti, mütevazı evini ona göstermek istemiyor, sanki bir ayıpmış gibi bundan utanıyordu. Ona, babasının hapishane müdürü olduğunu söylediği zaman da yalan söylemişti, babası başgardıyordu.” (s. 41).

Perihan'a göre Nuri ile yapmış olduğu evliliği bir zaferdir. Senelerdir içinde biriktirdiği bir intikamı böylece aldığını düşünür. Ancak gelin geldiği bu yeni evdeki yaşayış, ona kendi eksikliklerini daha da fazla hissettiren bir ortamdır:

“... Kendisi menşeyini, sınıfını, terbiyesini, görgüsüzlüğünü bir suç telakki edip mütemadiyen başka türlü görünmeye...” (s. 49) çalışan Perihan, “Yalnız aile içinde oldukları zaman değil, misafirler ve yabancılar arasında da” (s. 49) kendisini yabancı hissetmektedir.

Oysa, Nuri, Perihan'ın “... Kendi muhitinde yaşamaya başladıktan sonra değişeceğini, mahalle kızı, mahalle karısı etvar ve lisanını kaybedeceğini, kendi yeni muhitine uygun bir dille konuşup, o mahalle karısı kırtmalarından vazgeçerek artık lüzumsuz yere göz süzüp kaş kaldırmaktan, ağzını bir tarafa çarpıtarak konuşmaktan kurtulacağını ummuştı. Bu muhite intibak edecek kadar zekâ ve uysallığa sahip olduğundan şüphe bile etmemişti. Fakat bir dakika bile, Perihan'ın günün birinde bugünkü küstah derecede haşel bir kadın olacağını onunla nikâhlanıncaya kadar bir an düşünmemişti.” (s. 48).

Evlendikten kısa süre sonra bebek beklemeye başlayan Perihan, bu durumunu da Nuri'yi yönetmek için kullanmaktan çekinmez. Cesareti daha da artmıştır. Kocasının musikiye olan düşkünlüğünü de faydasız bir uğraş olarak görür. İleriki yıllarda küçük kızının da musikiye olan düşkünlüğüne karşı aynı tavrı göstermekten vaz geçmez. Çünkü “Perihan için her fül, getirdiği maddi kazanç nispetinde kıymet ifade” (s.55) etmektedir.

“Perihan bütün cahiller gibi kendi nokta-i nazarını doğru bilir ve onda inatla ısrar ederdi. Bu bir muhakeme ve bilgi zaafı olduğu kadar zekâ noksanıydı. Başkalarının ileri sürdüğü delilleri anlayamazdı ki kabul etsin.” (s. 93).

Perihan, kocasını arkadaş çevresinden ve teyzesi Pakize'den uzaklaştırdıktan sonra eski muhitine gösterişli bir dönüş yapmayı zihnine yerleştirir. Nuri, buna da sesini çıkartmaz. Perihan bir kez daha kocasına karşı bir zafer kazanmıştır. Evden ayrılırken, Nuri'ye miras kaldığını düşündüğü tüm eşyaları almaktan çekinmez. Nuri'nin annesine ait olan şimdi teyzesi Pakize'nin parmağında bulunan yüzüğü isteyecek kadar gözünü hırs bürümüştür. Para hırsı sebebiyle kocasını ahlâkî olmayan işler içine sürükleyen Perihan, bunun normal olduğunu düşünmektedir.

Romanın son sayfalarında elde ettikleri para ile yeni evlerinin inşaatına başlayan Perihan, sonsuz derecede mutludur, “... Çünkü o, telefoncu kızı artık bir daha dirilmemek üzere evinin temellerine gömmekte olduğuna emindir” (s. 147).

Hayatı boyunca servet peşinde koşan Perihan'ın evinin temelini atıldığı gün, bir grup gencin hükümetin uygulamalarını protesto eden gösterilerinin ortasında kalmaları, iki oğlunun da bu gençler arasına katılmaları da bozulmakta olan düzenin böyle devam etmesinin yaratacağı sıkıntıları işaret eden bir gelişmedir. Ne var ki Perihan bunu değerlendirecek kapasitede, olgunlukta değildir. Yazarın son dikkat çektiği husus, Perihan'ın kocası ve iki kızı ile gösteri yapan gençlerden uzaklaşmak için bindiği takside son günlerde fazla kilo aldığı için fermuarının patlamasıdır. O ve onun gibiler, toplumda yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, şişmanlamaya devam etmektedir.

III. ROMANDA ZAMAN

Bu küçük hacimli romanda, “*Demokrat Parti döneminin zenginleşme, Küçük Amerika olma düşleri içindeki kültürsüz burjuva insan tipini, eşyanın iktidarını Aksaray’lı Perihan özelinde*” (<http://www.insanokur.org/aksaraydan-bir-perihan-suat-dervis/> erişim tarihi: 29.08.2017) ortaya konulurken, Sultan Abdülaziz döneminden başlayıp, Demokrat Parti dönemine kadar uzanan geniş bir zaman dilimi söz konusu edilir.

Gülter, Nuri'nin anneannesi Canan Hanım ile dedesi Kadri Bey'in yanına köle olarak satıldığında henüz Abdülaziz dönemi yaşanmaktadır. Canan Hanım'ın ikinci kızı Pakize'nin doğumundan sonra, siyasi ortam karışmış, evdeki huzur da bozulmuştur:

“Fakat bir gün bu evin üzerine felaket çullandı. Kadri Bey'in ismi Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine sebep olan Meşrutiyetçi harekete iştirak edenler arasındaydı. O da bütün bu ileri görüşlü İnkılapçılar gibi Abdülhamit Meşrutiyet'i ilan kaldırıldığından beri gözden düşmüş ve tam manasıyla göz hapsinde yaşıyordu. Fakat müstebit sultana bu kâfi görünmemiş olacaktı ki bir gün Kadri Bey tevkif edildi. Ve hemen Yemen'e sürüldü. Ailesini beraber götürmesine müsaade edilmemişti. Suçu tespit edilmemişti, ama Abdülhamit aleyhinde çalışan Jeunes Turc'lerle münasebette bulunmasından şüpheleniliyordu.” (s. 72-73).

Nuri'nin annesi de, *“Daha İkinci Abdülhamit devrinde, yeni evlendikleri zaman kocasının Jeunes Turc’lerle birlikte ve gizli olarak istibdat aleyhinde çalışmasına mani olamamıştı.”*r. (s.42)

Pakize henüz üç yaşındayken Kanun-ı Esasi ilan edilir ve esirlik ortadan kaldırılır. Gülter’in köyüne dönüp evlenmesinden kısa bir süre sonra, savaşlar başlar. Sırasıyla Trablusgarp Harbi, sonra Balkan Harbi ve ardından *“1914 Büyük Seferberliği”* (s. 85) yaşanır.

Nuri'nin annesi, I. Dünya Savaşı boyunca onurlu bir duruş sergiler:

“1914 Harbi sonunda, yıkılış ve işgal olunca kalbi ıstırapla dolu, fakat gözleri kupkuru annesi, kocasını istikbal için çarpışan çetelere iltihak etmeye teşvik etmişti. Onun için kendi arzusuyla ve inançlarına uygun olarak kurduğu hayattan şikâyet etmek aklına bile gelmiyordu.”(s. 42-43).

Yaşanan savaşın güçlüğünü romanda en fazla Gülter hissetmiştir. Kocasını askere giden genç kadın, devletin bütün hayvanlara el koyması sebebiyle bin bir güçlüklerle çiftçilik yapmıştır. İstanbul’da evler ordu tarafından işgal edilmiş, köylerde ise büyük kıtlık ve yokluk yaşanmıştır. Salgın hastalıklar bilhassa yaşlılarla çocuk ölümlerini artırmıştır. Bu yıllar tüm vatandaşlar için zor yıllardır:

“... Artık düşmanın ne tarafta olduğunu anlamak imkânsızdı. Pek kısa bir müddet sonra her taraf kanlı bir kıyamet şeklini alıverdi. Çarpışmalar, katliamlar, kütle halinde idamlar, yağmalar birbirini kovalıyordu. Bu, zulmün, kanın ve ateşin hüküm sürdüğü bir zamandı.” (s. 86-87).

Perihan, evliliğinin ilk yılında eve gidip gelenlerden, onların sohbetlerinden rahatsız olmaktadır. Zaman, II. Dünya Savaşı yıllarıdır.

“... Onlar sevmiyorlar diye harbe son mu verilecekti? Hitler iktidardan mı düşecekti? Bütün konuştukları şeyler bir incir çekirdeğini doldurmazdı onların. Perihan onlar hakkında böyle düşünüyordu.” (s. 53)

Gülter’in Ankara’dan üzüntüyle dönmesinden sonra, köydeki komşusu Halime Hanım’ın oğlunu Kore’de kaybettiği haberi, tüm köylüleri üzmüştür.

Gülter, Kore'nin dünyanın neresinde olduğunu düşünüp durmaktadır (s. 134).

IV. ROMANDA MEKÂN

Romanda, Aksaray semti ile Türkiye'de yaşanan değişime işaret edilmektedir. Aksaray'dan çıkan Perihan, romanın sonunda Ankara sosyetesine girmeye adaydır.

Gençliğinde yetiştği, ailesinin yaşadığı semt ve evleri, Perihan için adeta utanılacak, saklanması gereken bir ayıp gibi algılanmıştır:

“Perihan'ın içini yiyen, onu dünyaya küstüren bir şey daha vardı. Doğduğu ev! Bu evin bulunduğu mahalle çehre değiştiriyor, fakat bu ev eski kara cephesiyle onların arasında dikilip duruyordu. Mahalle modernleşmişti. Küçük, fakat zarif evler, betondan yapılmış geniş pencereleri, içleri modern, konforlu binalar yangın yerinde bir bir yükseliyorlardı. (...) Hali vakti yerinde bütün insanlar bu yeni evlerde oturuyorlardı, yalnız Perihan'ın doğduğu ev, onların mahdut gelirli olduklarının ve mahallenin en mütevazı bir ailesi bulunduklarının bir timsali olarak eski ve siyah cephesiyle ortada duruyordu.

“Perihan bütün bu ev yapanlara haset ediyordu. Bu, onların bu evlerde daha konforlu yaşadıklarını düşünmekten ileri gelmiyordu. O, bu evlerde yaşayanları çok yüksek tasavvur ediyor, kendilerinin bu yüksekliğe erişemediklerini gördükçe pek bedbaht ve âleme küskün oluyordu. Perihan için en büyük şeref zenginlikti. Bu ev sahiplerinin zenginliklerini kıskanıyordu. O evlerden birine intisap etmek, orada oturmak istiyordu. Bunun için de bu evlerin delikanlılarıyla alakadar oluyor, onların dikkat nazarlarını üstüne çekmeye uğraşıyordu. Bazen buna muvaffak da oluyordu. Fakat delikanlılardan hiçbiri bu genç komşu kızını evine gelin getirecek kadar şayan-ı alaka bulmamıştı.” (s. 45- 46).

Cumhuriyetin başkenti Ankara, fırsatçılar için bulunmaz bir nimet gibidir. Bunu fark eden Perihan da Ankara'ya taşınmaları konusunda kocasını ikna eder:

“-Ankara merkezdir, diyordu, insan orada göz önündedir, akıllılık ederse hemen muvaffak olur.

“Böyle düşünmekte haklıydı. Nuri, Ankara’da Perihan’ın istediği kıymette bir “kimse” oldu.” (s. 60).

V. ROMANDA SOSYAL TESPİTLER

A. Ahlâkî Çöküntü, Sosyal Durum

Toplumun kötü gidişatını temsil eden iki kadın karakter vardır eserde. Bunlardan ilki romanın temel karakterlerinden olan Perihan, diğeri de onun yakın arkadaşı Hale’dir. Her ikisi de “Amaca giden her yol mubahtır” anlayışını benimsemiş, Cumhuriyet’in yeni insan tipini temsil etmektedir.

Nuri ile Perihan’ın arkadaşı olan Hale de yeni düzene ayak uydurmuş bir kadındır. Emek harcamadan servet sahibi olmanın yollarını ararken, bunun gayr-i ahlaki olduğunu söyleyen Nuri’ye şu sözlerle itiraz eder:

“-Bana bütün bunlar vız gelir. Ahlâkî, gayr-i ahlâkî... Ne gülünç bir insansın sen? Etrafında ahlâkî bir şey gördüğün var mı? Hayatını daha kolaylaştırmak için herkes ne yapabilirse yapıyor. Namuskârane yaşayarak yirmi bin lire kazabileceğimi ümit etmiyorum.” (s. 29).

Perihan da Hale gibi düşünmektedir:

“-Benim için namussuzluk refah vermekle mükellef olduğumuz kimseleri ihtiyaç içinde bırakmaktır. Evet, eğer onların bu vaziyetlerini değiştirecek veya bir parça onlara nefes aldıracak bir fırsat ele geçti mi, ondan istifade etmemek namussuzluktur. Halbuki becerikli olmak, cesaretli olmak, cüretli olmak ve yaşatmaya mecbur olduğu kimselere akli sayesinde rahat vermek, bolluk vermek namusluluktur...” (s. 111).

Ankara’daki düzen hakkında da fikirleri vardır Perihan’ın:

“- (...) Ankara’dayız... Ankara şu yaşadığımız devir gibi bir devri daha görmedi. Burada bu gümrük işini gölgede bırakacak ne dalavereler dönüyor...” (s. 113)

“... Ankara’da kolay yoldan kazanılacak çok para var, yalnız becerikli, kurnaz ve zeki olmak lazım, o kadar!” (s. 114).

B. Toplumsal Değişim

Nuri, kendi ailesinin yaşantısı ile kendi yaşantısını mukayese ederken, toplumsal değişimi de ortaya koyar.

“Gayet rahat bir hayatı olmuş ecdadını düşündü. Onlar sultanın ihsanları ve topraklarını ekip biçen, efendisi oldukları köylülerinin de mesaisi sayesinde yaşamışlardı. Bu toprakları babasından tevarüs eder etmez onları köylüleri arasında taksim eden ve hayatını, iyi başardığı bir iş olan avukatlık mesleğiyle kazanan kendi babasını çok takdir ediyor, fakat bugün, benliğinin eriştiği bu merhalede onu artık anlamıyordu. Babası mensup olduğu sınıfın ona bahsettiği bütün imtiyazlardan kendi arzusuyla vazgeçmiş, onları bir yüz karası gibi atmıştı, annesiyle birlik olup esirlerini azat etmiş, içtihatlarının tahakkuk etmesi ve sonunda da memleketinin emperyalist çizmelerinden kurtulması için mücadele etmiş, bu mücadelede ölmüştü.” (s. 125).

Mazlum Ağa toplumsal değişimi şu sözlerle açıklar:

“Zaman değişti (...) beyler şimdi taş gibi sert kesildiler. Şehirde herkes yalnız kendi menfaatini düşünüyor, gençler anne babalarını bile bırakıp bir tarafa gidiyor, hiç kimse komşusuna en ufak bir şekilde yardım etmeyi aklından bile geçirmiyor, en eski, en kıymetli âdetlerimizden biri olan misafirperverlik artık masal oldu. Kimse bir başkasını evinde misafir etmiyor, evvelden davetli olmazsanız, ziyarete gittiğiniz evde size bir fincan kahve bile ikram etmiyorlar. Hey gidi günler...” (s. 64).

Köylerin boşalmaya başlaması da bir başka toplumsal değişimdir. Köyde karnını doyuramayan gençler, mecburen şehirde ekmek peşinde koşmaktadır.

Buna bağlı olarak Gülter de toprağın paylaşılması halinde kimsenin yalnız ve yoksul olamayacağını düşünmektedir. Mülkiyet konusu, Gülter üzerinden sorgulanmaktadır.

“İnsanlar deli miydi? Neden toprağı parça parça bölüyorlar, neden her biri bu parçanın en güzel bölümünü kendi almak istiyordu! Toprak geniş, verimli ve cömertti, onun üstünde hep birlikte bilgi ve sevgiyle çalışıldığı zaman neler bahsedebilirdi ve sonunda kimse de ihtiyarlığında yalnız kalmazdı!” (s. 133).

Perihan da kadınların ev işlerinde çalışmak yerine, fabrikada çalışmayı tercih etmelerinden yakınıyor. Ona göre kadınlar fabrikada eğlendikleri için ev temizliğine gitmemektedir. Nuri ise olaya daha gerçekçi biçimde yaklaşır:

“- (...) fabrikada sekiz saatten az çalışmayan, zaman zaman da kovulmamak için fazla mesai yapmayı kabul eden bu zavallıların iş başında fındırdeşmeye, geceleri aşiftelik etmeye ne vakitleri ne de hevesleri olur.” (s. 124).

Gençlerin işçi olarak büyük şehirlere göç etmesi meselesi de Gülter'in dikkatiyle sunulur:

“İşte, mesela şu Şaban Ağa neden yalnızdı? Onun arslan gibi bir oğlu vardı, fakat hayatını kazanabilmek için buralardan uzaklaşmış, şehre gitmiş, bir fabrikada çalışıyordu. Bunu yapan köy delikanlısı yalnız o değildi, etrafına istediğın kadar çit ör, hendek aç, duvar, istersen kale duvarı koy, küçük bir toprak parçası artık çok nüfuslu bir evi geçindiremiyordu. Köylerin delikanlıları hep diyar diyar iş bulmaya gidiyorlardı. Bunun sebebi neydi? Gülter'in akli buna ermiyordu, ama iş böyleydi. Bari fabrikada adamakıllı kazansaydı da şu çolakçık tek eliyle böyle yağmurda, fırtınada çalışmaya mecbur olmasa, oğlunun yolladığı parayla yan gelip otursaydı olmaz mıydı?” (s. 133).

Yazar, Nuri'nin gayri ahlâki yollardan elde ettiği kazançla sahip olduğu evinin temelini atılışını seyrederken, ülkenin durumuna da değinen bir tespitte bulunur:

“... Nuri'nin bu dakikada Perihan'dan daha başka olmasının bir sebebi daha vardı, o şimdi yok olmuş bir dünyanın çocuğuydu. Onun asil dedeleri, evet, o aristokratlar da kendilerini el değdirilemez, söz söylenemez yükseklikte zannederlerdi, kendilerinin kudsiyetine adeta inanmış kimselerdi. Onlar da hâkimiyetlerinin ebedi olduğunu vehmetmişlerdi. Kanunlarının her zaman geçeceğini ummuşlardı, halbuki kanunları parçalanmış, konakları, yalıları, sarayları, hiç kıymet vermedikleri “küçük insanlar”ın gazabı önünde iskambil kâğıdından yapılmış şatolar gibi yıkılvermişti. En büyük kalelerden daha mukavim zannettikleri saltanatları simine zaman denilen o kudretli düşmana teslim olmaya mecbur kalmıştı.” (s. 148-149).

C. Çerkez Adetleri

Romanda Anadolu'daki bir Çerkez köyündeki adetlerden de bahsedilir. İstanbul'a köle olarak satılan Çerkez kızı Gülter, yıllar sonra hürriyetine kavuşup İstanbul'dan köyüne döndüğü zaman, buradaki giyim kuşamın, adetlerin İstanbul'dakilere pek de benzemediğini fark eder.

Kızlı erkekli eğlencelerin tertip edildiği bu köyde, kadınların erkeklerle aynı yerde toplandıkları görülür:

“İslam din kadınların erkeklerle aynı mecliste bulunmalarını menediyordu, taassup da bu şeyi yapılamaz bir hale getiriyordu. Bazı kimseler bu taassuba karşı gelemeye cesaret edebiliyorlardı, ama bu yüzden fena görülüyorlar, ekseri defa da polis tarafından takibe uğruyorlardı.” (s. 80)

Gülter'in yengesi, genç kıza yabancı erkeklerin yanında başını örtmesi konusunda kendisini rahat hissetmesini şu sözlerle ifade eder:

“-Buna lüzum yok, bide genç kızlar erkekten saklanmaz. Yalnız evli kadınlar yabancıların karşısına başı açık olarak çıkmazlar.” (s. 83)

Ayrıca yengesi Gülter'i ziyarete gelen Hurşit Ağa ile Gülter'i bir odada baş başa bırakırken, “-Hurşit Ağa seni ziyarete geldi, senin misafirin, benim beraber gelemem yakışsıksız olur, terbiyeye mugayirdir.” (s. 83) demektedir.

“Burada, bu küçük köyde bir avuç Çerkez kendi âdetlerini idame ettirebiliyorlardı. Gülter buna hayret ediyordu.” (s. 80)

Hurşit Ağa'nın evlenme teklifini kabul edişi de Çerkez adetlerine göredir. Buna göre Gülter, odasının penceresine bir mendil iliştirir, Hurşit Ağa da bu mendili alarak öper ve oradan uzaklaşır. Böylece evlenmek üzere birbirlerine söz vermiş olurlar.

D. Evliliğe Bakış

Perihan genç kızlığından itibaren iyi bir evlilik yapmanın hayalini kurmuştur. Hayatını değiştirmek için eline geçecek fırsatların başında, yapabileceği iyi bir evlilik gelmektedir:

“Genç kız olduğundan beri tek emeli bir kocaya varmak, kendi hayatıyla, geçimiyle meşgul olacak bir insanın karısı olmaktı. O şimdiye kadar her zaman bunu beklemişti. Kocasız olacak kimsenin bir polis memuru, bir bakkal veya kunduracı, herhangi bir esnaf olacağını tasavvur etmiş, bir küçük memur olsa bile, bir paşa torunu olabileceğini hiç tasavvur etmemişti. Nuri'yle tanıştıktan sonra bütün hile ve kurnazlıkları bu hedefe ulaşmak için kullandığı zamanlarda bile, böyle bir neticeye yüzde yüz inanmamıştı” (s. 46-47).

Evlendiği gün annesinin kendisine verdiği nasihat de kadınların evliliğe bakışını ortaya koymaktadır. Annesi, kızına evlendikten sonra mutlaka çocuk yapmasını, çocuğun evlilik için adeta bir sigorta olduğunu söyler.

“-Çocuksuz bir evlenme pek nadir olarak uzun ömürlü olur. Bir kocayı elde tutmak, ancak onu bir sürü mesuliyetler, yükler altında bırakmakla mümkündür. Eğer, “Evimi nasıl geçindireceğim?” kaygısı altında ezilmezse erkeğin gözü oynaşta olur. Ben babanızı bu kadar sene böyle idare ettim. Eğer sizleri birbiri arkası sıra dünyaya

getirmeseydim şimdiye kadar babanız beni çoktan boşamıştı.” (s. 46).

V. SONUÇ YERİNE

Aksaray’dan Bir Perihan, uzun bir tarihi süreci kapsayan, bu süreçte yaşanan toplumsal değişim yanında ahlâki çöküntüyü, yitirilen geleneksel değerleri gözler önüne seren bir romandır. Osmanlı Devleti’nin son yılları, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele yılları, II. Dünya Savaşı, Kore Harbi eserde kilit dönemler olarak karşımıza çıkar.

Romandaki kişiler de bu tarihsel dönemleri temsil edecek biçimde şekillenmiştir. Gülter, geçmişi temsil ederken, Nuri bu süreçte eski ile yeni arasında sıkışan, yeniyi ayak uydurabilmek adına, kişiliğinden ödün vermek durumunda kalan bir nesli temsil etmektedir. Ve esere adını veren Perihan, tıpkı Osmanlı Devleti’nin son dönemleri gibi, artık kabuk değiştiren eski bir semtten kurtulmanın hayalini kuran ve bunun için her türlü kötülüğü göze alan bir kadındır.

Gülter, ailesi gibi gördüğü Nuri’nin büyüklerinin yanında yetişmiş, hayatının bir dönemini köyde evli bir kadın, bir anne olarak geçirmiştir. Köyde geleneksel bir hayat yaşayan yaşlı kadın, kocasının ölümünden sonra gittiği Ankara’da, Nuri’nin yeni hayatı içinde kendisine yer olmadığını görerek, büyük bir hayal kırıklığı içinde köyüne geri döner. Oradaki hayatı, kısmi yalnızlık içinde geçse de kapısını çalacak, hasta yatağında kendisine bakacak komşuları arasında hayata gözlerini yumar. Bir de Nuri’nin teyzesi Pakize vardır ki, o da yeni toplumsal düzene ayak uyduramayarak şüpheli bir şekilde hayata veda eder. Görünürde sisteme ayak uydurabilen iki kadın Perihan ile Hale ise tüm manevi değerlerini yitirmiş kimselerdir.

İncelediğimiz roman, toplumumuzun nasıl değişim süreçleri geçirdiğini gösterirken, okuyucuda Perihan ve onun gibilerin varlıklarını hala sürdürüyor olmaları konusunda da düşünmeye sevk eden, önemli bir eserdir.

KAYNAKÇA

- AHMET HAŞİM (1991). *Bütün Eserleri, Gurabahâne-i Laklakan, Diğer Yazıları*, (Hazırlayanlar: İnci Enginün, Zeynep Kerman), 1. Bs., İstanbul: Dergâh Yayınları.
- AKTÜRK, Şenol (2012). "Toplumcu Gerçekçi Yönüyle Suat Derviş'in Romanlarına Bakış", *The Journal of Academic Social Science Studies, JASSS, International Journal of Social Science* Volume 5, Issue 3, p. 1-33, June.
(https://www.jasstudies.com/Makaleler/2009297049_akt%c3%bcrk_%c5%9fenol_mT.T.pdf, erişim tarihi :04.09.2017).
- DERVİŞ, Suat (2014). *Aksaray'dan Bir Perihan*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 2. Bs., İstanbul: Dergâh Yayınları.
- GÜNAY, Çimen (2001). *Toplumcu Gerçekçi Türk Edebiyatında Suat Derviş'in Yeri*, Türk Edebiyatı Bölümü Bilkent Üniversitesi, Ankara.
(<http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0001683.pdf> erişim tarihi: 05.09.2017).
- GÜNÇİKAN, Berat (1995). *Gölgenin Kadınları*, 1. Bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İLERİ, Rasih Nuri (1986). "Yakın tarihimizden Portreler: Suat Derviş-Saadet Baraner", *Tarih ve Toplum*, S. 29, s. 17-24.
- KARACA, Nesrin Tağızade (2006). *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, 1. Bs., Ankara: Vadi Yayınları.
- KÖROĞLU, Erol (2014). "Sunuş Yazısı", *Aksaray'dan Bir Perihan*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- NAZIM HİKMET (2014), *Bütün Şiirleri*, 10. Bs., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- PAKER, Saliha, Zehra Toska (1997). "Yazan, Yazılan, Silinen ve Yeniden Yazılan Özne: Suat Derviş'in Kimlikleri", *Toplumsal Tarih*, 8 Mart Kadın Özel Sayısı, S. 39, s. 11-22.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (2001). C.II, İstanbul: YKY, s. 784.
- TÜRKES, Ömer; "Aksaray'dan Bir Perihan", Suat Derviş",
(<http://www.insanokur.org/aksaraydan-bir-perihan-suat-dervis/> erişim tarihi:29.08.2017).

